

АЛЬБЕР КАМЮ

ПАДІННЯ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»

Чи можу я, добродію, запропонувати вам свої послуги, не ризикуючи виглядіти настирливим? Боюся, що ви не в силі змусити слухати поважану горилу, що править долею цього закладу. І справді, вона розуміє тільки голландську. Якщо тільки ви не дозволите мені виступити на ваш захист, він не здогадається, що ви бажаєте джину. Але я вже смію надіятися, що він зрозумів мене: цей кивок головою має означати, що він прислухався до моїх резонів. Він таки йде, неспішно й розважно поспішає. Вам пощастило, він не бурчав. Коли він відмовляється обслуговувати, йому досить щось пробурчати — і ніхто вже не наполягає. Бути паном свого настрою — це привілей великих тварин. Але я вже залишаю вас, месє, щасливий, що міг чимось вам допомогти. Дякую вам, і я прийняв би ваше запрошення, якби був певен, що не докучаю вам. Ви надто добрі. Тож я вмощу свою кружку біля вашої.

Ви праві, його мовчазність оглушлива. Це тиша незайманих лісів, що наповнює собою аж до глотки. Мене інколи дивує впертість, з якою цей наш мов-

чазний друг ігнорує цивілізовані мови. Його ремесло — приймати моряків усіх національностей у цьому амстердамському барі, що він його назвав, до речі, не знати чому, «Мехіко-Сіті». Якщо зважити на такі його обов'язки, то чи не думаєте ви, що його невігластво може бути незручним? Уявіть собі кроманьйонця, що оселився у Вавилонській вежі! Він, щонайменше, почуватиметься розгубленим. Ба ні, цей один не відчуває себе у вигнанні, він прямує своєю дорогою, ніщо його не зачіпає. Одна з дуже небагатьох фраз, яку я почув з його вуст значила: «Або беріть, або не беріть». Що треба було брати чи не брати? Поза сумнівом, самого цього нашого друга. Зізнаюся вам, що мене притягають такі цілісні створіння. Коли багато думаєш про людину — за обов'язком чи за покликанням, — трапляється, що починаєш відчувати ностальгію по приматах. Адже в них не буває задніх думок.

А в нашого хазяїна, сказати по правді, є декілька таких думок, хоча він і плекає їх туманно. Оскільки він не розуміє те, що кажуть у його присутності, він набув недовірливості. Звідси цей його вигляд суворої серйозності, немовби в нього є якісь підозри, як мінімум, що щось у людей іде не так. Такий його стан утруднює розмови, які не стосуються його роботи. Подивіться хоча б на задню стіну, на той порожній прямокутник над його головою, залишений від знятої звідти картини. Там дійсно була картина, надзви-

чайно цікава, справжній шедевр. Скажу вам, що я був тут, коли хазяїн дому отримав її і коли він її віддав. В обох випадках це було зроблено з однаковою осторогою, після тижнів тяжких роздумів. У цьому плані слід визнати, що суспільство трішки попсувало чисту простоту його натури.

Завбачте, що я геть не суджу. Я вважаю, що він має підстави для остороги, і я сам був би таким, якби, як ви бачите, цьому не опирався мій компанійський характер. Я — людина балакуча, нема чого ховати, і легко сходжуся з людьми. І хоча вмію дотримуватися потрібної дистанції, я не втрачаю жодної нагоди. Коли я жив у Франції, варто було мені зустріти розумну людину, і я одразу приєднувався до її товариства. О! Бачу, ви відмітили тонкість фрази. Маю визнати, що я дуже люблю пишномовність. І, повірте, я дорікаю собі за цю слабкість. Я добре знаю, що любов до тонкої білизни необов'язково означає, що в людини брудні ноги. І проте... Стиль, як шовковий поплін, надто часто приховує екзему. Мене втішає, в принципі, думка, що й ті, хто говорять недоладно, теж не чисті. Так, так, можна повторити наш джин.

Чи ви надовго в Амстердам? Гарне місто, адже так? Чарівне? Давно вже я не чув, щоб так про нього казали. Власне, відколи я поїхав із Парижа, вже багато років тому. Але серце має свою пам'ять, і я нічого не забув про нашу красиву столицю, про її набереж-

ні. Париж — то справжня оптична ілюзія, розкішна декорація, де живуть чотири мільйони фігур. Близько п'яти мільйонів, за останнім переписом? То вони понароджували дитинчат. Це мене не дивує. Мені завжди здавалося, що в наших співгромадян дві шалені пристрасті: ідеї й розпутство. Без розбору, так би мовити. Втім, остережімося осуджувати їх; вони не самі такі, вся Європа так живе. Я думаю інколи: а що скажуть про нас майбутні історики? Щоб описати сучасну людину, їм вистачить одного речення: «Вони гріховили й читали газети». І після такого міцного визначення я сказав би, що питання буде вичерпано.

Голландці? Ні, ні, вони геть не такі модерні! Подивіться на них, вони нікуди не поспішають. Чим вони займаються? Можна сказати, що ці чоловіки живуть з роботи цих жіночок. Ті й інші цілком буржуазні створіння, що приїзять сюди зазвичай з любові до казок або через дурість. Загалом через надмірну уяву або через її недосталь. Час від часу ці суб'єкти хапаються за ножа чи за револьвер, але не думайте, що їм цього хочеться. Цього вимагає їхня роль, не більше, і вони мруть від страху, коли в них кінчаються набої. Попри все це я вважаю їх більш моральними, ніж інших — тих, хто вбиває у сім'ї, заморою. Ви помічали, що наше суспільство організувалося для такого типу ліквідації? Ви, звичайно, чули про малесеньких рибок у бразильських річках,

які тисячами нападають на необережного плавця, обпатрюють його за кілька секунд маленькими швидкими укусами і залишають від нього тільки чистенький скелет? Ось така в них організація. «Ви хочете чистого життя? Як у всіх?» Ви, звичайно, кажете так. А як сказати «ні»? «Гаразд. Ми вас вичистимо. Ось вам робота, сім'я, організоване дозвілля». І маленькі зубки вгризаються в плоть, аж до кісток. Але я несправедливий. Треба казати: не їхня організація. По суті це наша організація: хто кого обгризе.

Ось нарешті нам несуть наш джин. За ваше процвітання. Так, горила розтулив вуста, щоб назвати мене доктором. У цій країні всі або доктори, або професори. Вони люблять поважати — з доброти і зі скромності. У них, принаймні, злість не є національною інституцією. Проте я не лікар. Якщо хочете знати, я був адвокатом до того, як приїхав сюди. Зараз я суддя на покайнні.

Але дозвольте представитися: Жан-Батист Кланс, до ваших послуг. Радий знайомству. Ви, очевидно, працюєте десь у комерції? Більш-менш? Чудова відповідь! Але також і розсудлива; всі ми в усьому лише більш-менш. З вашого дозволу я спробую пограти в детектива. Ви приблизно мого віку, досвідчений погляд сорокалітніх, які бачили багато чого, ви більш-менш елегантно вдягнені, тобто як вдягаються у нас у Франції, і у вас гладенькі руки. Отже, більш-менш буржуа! Але буржуа рафінований! Звер-

нути увагу на старомодність чийхсь висловів двічі говорить про вашу культуру, оскільки ви це помічаєте спочатку, а вже потім це вас дратує. І ще — вам забавно слухати мене, а це — без якоїсь пихатості — свідчить про певну широту ваших поглядів. Тобто ви більш-менш... Але хіба це має значення? Професії цікавлять мене менше, ніж секти. Дозвольте мені поставити вам два запитання, і ви можете відповісти на них, тільки якщо не вважатимете їх нескромними. Чи є у вас якесь багатство? Деяке? Добре. Чи ділилися ви ним із бідними? Ні. Значить, ви належите до тих, кого я називаю садукеями. Якщо ви не читали Писання, то я визнаю, що це вам мало що каже. Це вам щось каже? Тобто ви знайомі з Писанням? Ви мені серйозно цікаві.

Щодо мене... Судіть самі. За зростом, статурою й обличчям, про яке мені часто говорили, що воно в мене люте, я мав би скидатися більше на регбіста, чи не так? Але якщо судити з розмови, то за мною можна визнати певну витонченість. Верблюди, з якого взяли шерсть на моє пальто, не був, поза сумнівом, позбавлений корости; зате я не забуваю про манікюр. Я теж людина терта, і проте я довіряюся вам без жодної перестороги, цілком покладаючись на ваш вигляд. Додам, що, незважаючи на мої хороші манери й красиву розмову, я постійно буваю в барах для моряків на Зеедйку. Не намагайтеся дізнатися щось іще. В мене подвійне ремесло, ось і все, просто, як

боже створіння. Я вже казав вам, що я суддя на покайнанні. Одне можна сказати про мене щиро: в мене нічого немає. Так, я був багатий, і ні, я нічим не поділився з людьми. Що це доводить? Що я теж був садукей... О! Ви чуєте портові сирени? Вночі на затоку впаде туман.

Ви вже йдете? Вибачте, якщо я вас, можливо, затримав. Прошу вас, нічого не платіть. Ви у мене в гостях у «Мехіко-Сіті», і мені було надзвичайно приємно приймати вас тут. Я доконче буду тут і завтра, як і кожного вечора, і з вдячністю прийму ваше запрошення. Ваша дорога... Зараз... Та чи не заперечували б ви, і це буде найпростіше, якщо я проводжу вас до порту? А звідти, коли обійти єврейський квартал, ви потрапите на красиві проспекти, де курсують трамваї, заповнені квітами і гуркотливими музиками. Ваш готель на одній з таких вулиць, що зветься Дамрак. Після вас, прошу. Я особисто мешкаю в єврейському кварталі, тобто в тому місці, яке так звалось, аж доки його не розчистили наші гітлерівські браття. Ото вони вже постаралися! Сімдесят п'ять тисяч євреїв депортовано або вбито — ось вам очистка порожнечою. Мене вражає ця старанність, ця методична терплячість! Коли тобі бракує характеру, то треба взяти собі на озброєння методичність. Тут вона робила дива, без заперечень, і я живу на місці одного з найжахливіших злочинів у історії. Можливо, саме це допомагає мені розуміти горилю та його

недовірливість. Я можу в такий спосіб долати той нахил природи, який непереборно тягне мене до симпатизування. Коли я бачу нове обличчя, хтось у мене всередині подає тривожний сигнал. «Гальмуйте! Небезпека!» І навіть коли симпатія бере гору, я залишаюся насторожі.

Чи знаєте ви, що в моєму маленькому селі під час каральної операції німецький офіцер люб'язно запропонував старій жінці вибрати з її двох синів того, якого розстріляють як заручника? Зробити вибір, ви уявляєте це собі? Цього? Ні, цього. І дивитися, як його забирають. Не будемо стверджувати, але можете повірити мені, месє, що можливі будь-які несподіванки. Я знав одного простосердечного чоловіка, який відкидав недовірливість. Він був пацифіст, лібертаріанець, однаково любив і все людство, і тварин. Висока душа, так, це точно. Так ось, під час останніх релігійних воєн у Європі він вихав на село. На порозі свого будинку він написав: «Звідки б ви не прийшли, заходьте, ласкаво прошу». І хто, по-вашому, відгукнувся на це люб'язне запрошення? Поліцаї-фашисти увійшли до нього як до себе і випустили йому кишки.

О! Перепрошую, мадам! Втім, вона нічого не зрозуміла. Скільки людей, га, так пізно, та ще й дощ, який ллє вже кілька днів! Щастя, що є джін — єдине світло в цьому мороку. Ви відчуваєте те золотаве, мідно-жовте світло, яке він у вас вливає? Я люблю